

Modül (öneri) No	266
Öğrenme Alanı (Temel konu)	Kader
Modül (Alt konu)	Meyelan, Emr-i İtibari, Mesuliyet, Kesb
Amaçlar	"Cüz-i irade, külli irade ve kader" kavramlarını, metindeki "bahçe sulayan cetvel" misali üzerinden tanıır. - İnsan iradesi hususundaki Maturidî, Eş'arî, Mutezile ve Cebriye yaklaşımlarını analiz ederek aralarındaki farkları kavrar.
Süre	40 dakika
Seviye	Seviye-2
Yöntem ve Teknik-Etkinlik	Benzerlik Farklılık Bulma: Birbirine karışan kavramların benzerlik ve farklılık listeleri/tablolari oluşturularak ayrıştırılmasıdır. Metindeki "Kesb" (insanın fiili) ile "İcad/Halk" (Allah'ın yaratması) arasındaki ince sınırı belirlemek amaçlanır. Eşleştirme: Kavramlar ile bu kavramların kullanıldığı durumların, nedenlerin veya sonuçların birleştirilmesidir. Farklı İslam mezheplerinin kader ve iradeye bakışlarını yansıtan cümlelerin doğru ekollerle bir araya getirilmesi amaçlanır.
Materyal ve Teknoloji	
İşleniş/Öğrenme-öğretme süreci	Giriş Ders, metindeki "bahçe sulayan adam" örneğiyle açılır. Bir bahçenin kurumasına sebep olan şeyin sadece "su kanalının deliğini açmamak" olduğu (tek bir şartın yokluğu), ancak bahçenin canlanması için güneşten toprağa, sudan ilahî kudrete kadar binlerce şartın (illet-i tamme) bir araya gelmesi gerektiği vurgulanır. İnsanın "kesb"inin (isteğinin) sadece o deliği açmak kadar küçük ancak sonuçları bakımından mesuliyet gerektiren bir adım olduğu anlatılır. Benzerlik Farklılık Bulma: Öğrenciler gruplara ayrılır. Metindeki şu iki temel kavramı karşılaştıran bir tablo hazırlamaları istenir: Kesb (Kulun Fiili): Mübaşeret-i cüz'iyeye, şerri istemek, mesuliyetin kaynağı.

	• Halk/İcad (Allah'ın Fiili): Umum neticeler, hayrı yaratmak, müessir-i hakikî. Bu çalışma ile "Halk-ı şer (şerri yaratmak) şer değildir, kesb-i şer (şerri işlemek) şerdir" hakikatinin kavratılması amaçlanır. Eşleştirme: Tahtaya veya çalışma kağıtlarına mezhep isimleri ve o mezheplerin temel iddiaları karışık olarak yazılır. Öğrencilerin bunları metne dayalı olarak eşleştirmeleri beklenir: 1. Maturidî: "Meyelân (meyil) bir emr-i itibarîdir, doğrudan kula verilebilir." 2. Eş'arî: "Meyelân mevcuttur (yaratılmıştır) ancak o meyil üzerindeki 'tasarruf' kula ait itibarî bir emirdir." 3. Mutezile: "İnsan kendi fiilinin yaratıcısıdır (Hâlıkıdır)." (Metinde 'dalâlet' olarak nitelenen görüş). 4. Cebriye: "İnsanın hiçbir iradesi yoktur, rüzgâr önündeki yaprak gibidir." (Metindeki 'meyelân'ı yok sayan görüş).
Ölçme ve Değerlendirme	Mantıksal Sorgulama Metinde geçen (Bir şey vacib olmazsa vücuda gelmez) kaidesi çerçevesinde; "Eğer insan fiilini kendi yaratsaydı neden iradesi ortadan kalkardı?" sorusu üzerine kısa bir tartışma yürütülür. Boşluk Doldurma • Bir nimetin vücudu için binlerce şart gerekirken, ademi (yokluğu) için bir tek şartın ademi yeterlidir. • Allah'tan başka müessir-i hakikî yoktur; kulun elinde ancak kesb vardır.
İlişkili metinler	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹ • Altıncısı: ² HÂŞİYE Cüz-i ihtiyârînin üssü'l-esası olan meyelân, Matürîdîce bir emr-i itibarîdir, abde verilebilir. Fakat Eş'arî, ona mevcut nazarıyla baktığı için abde

¹ Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

² HÂŞİYE: Gayet müdakkik âlimlere mahsus bir hakikattir.

vermemiş; fakat o meyelândaki tasarruf, Eş'ariyece bir emr-i itibarîdir. Öyle ise, o meyelân, o tasarruf bir emr-i nisbîdir; muhakkak bir vücud-u haricîsi yoktur. Emr-i itibarî ise, illet-i tamme istemez ki, illet-i tamme vücudu için lüzum ve zaruret ve vücub ortaya girip, ihtiyârı ref' etsin. Belki o emr-i itibarînin illeti bir rûçhaniyet derecesinde bir vaziyet alsa, o emr-i itibarî sübut bulabilir. Öyle ise, o anda onu terk edebilir. Kur'ân ona o anda diyebilir ki, "Şu şerdir, yapma."

Evet, eğer abd, hâlık-ı ef'âli bulunsaydı ve icada iktidarı olsaydı, o vakit ihtiyârı ref' olurdu. Çünkü ilm-i usul ve hikmette, مَا لَمْ يَجِبْ لَمْ يُوَجَدْ kaidesinde mukarrerdir ki, "Bir şey vacib olmazsa, vücuda gelmez." Yani, illet-i tamme bulunacak; sonra vücuda gelebilir. İlet-i tamme ise, malûlû, bizzarure ve bilvücub iktiza ediyor. O vakit ihtiyâr kalmaz.

Sözler, s.529, Yeni Asya Neşriyat, Eylül-2024

Evet, kesb ise, mübaşeret-i cüz'îye olduğu için hususî bir netice-i şerriyenin mazharı olur; o kesb-i şer, şer olur. Fakat icad umum neticelere baktığı için icad-ı şer, şer değil, belki hayırdır. İşte Mutezile bu sırrı anlamadıkları için "Halk-ı şer, şerdir ve çirkinin icadı çirkindir" diye, Cenab-ı Hakkı takdis için şerrin icadını ona vermemişler, dalâlete düşmüşler,

³ وَبِالْقَدَرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ olan bir rûkn-ü imaniyeyi tevil etmişler.

Lem'alar, s.159, Yeni Asya Neşriyat, Haziran-2025

Biz Ehl-i Sünnet ve ve'l-Cemaat, Ehl-i İ'tizale karşı diyoruz ki: Abd, kesb denilen masdardan neş'et eden hâsıl-ı bilmasdar olan esere hâlık değildir. Abdin elinde ancak ve ancak kesb vardır.

Zira Allah'tan başka müessir-i hakikî yoktur. Zaten tevhid de öyle ister.

İşârâtü'l-İ'caz, s.94, Yeni Asya Neşriyat, Aralık-2025

Esbab-ı zâhiriyyeyi perestiş edenleri aldatan, iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki iktiran tabir edilir, birbirine illet zannetmeleridir. Hem bir şeyin ademi, bir nimetin ma'dum olmasına illet olduğundan, tevehhüm eder ki, o şeyin vücudu dahi o nimetin vücuduna illettir. Şükrünü, minnettarlığını o şeye verir, hataya düşer. Çünkü bir nimetin vücudu, o nimetin

³ Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmak.

umum mukaddematına ve şerâitine terettüb eder. Halbuki o nimetin ademi, bir tek şartın ademiyle oluyor.

Meselâ bir bahçeyi sulayan cetvelin deliğini açmayan adam, o bahçenin kurumasına ve o nimetlerin ademine sebep ve illet oluyor. Fakat o bahçenin nimetlerinin vücudu, o adamın hizmetinden başka, yüzer şerâitin vücuduna tevakkufla beraber, illet-i hakikî olan kudret ve irade-i Rabbaniye ile vücuda gelir. İşte bu mağlâtanın ne kadar hatası zâhir olduğunu anla ve esbabperestlerin de ne kadar hata ettiklerini bil!

Evet, iktiran ayrıdır, illet ayrıdır. Bir nimet sana geliyor. Fakat bir insanın sana karşı ihsan niyeti o nimete mukarin olmuş. Fakat illet olmamış. İlet rahmet-i İlâhiyedir. Evet, o adam ihsan etmeyi niyet etmeseydi o nimet sana gelmezdi, nimetin ademine illet olurdu. Fakat mezkûr kaideye binaen, o meyl-i ihsan, o nimete illet olamaz. Ancak yüzer şerâitin bir şartı olabilir.

Lem'alar, s.231, Yeni Asya Neşriyat, Haziran-2025

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁴
وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ⁵

⁴ Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın (Bakara Suresi: 32.)

⁵ Duaları şu sözlerle sona erer: “Ezelden ebede kadar her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur” (Yunus Suresi: 10.)